

Φainettu villaisella

**Tiesitkö
tämän
lampaista?**



Lampaan liha tai villa mielletään usein eettisesti kestäväksi valinnaksi lautaselle tai vaatetukseen. Vaikka joiltakin osin lampaiden asiat ovat paremmin kuin muiden tuotantoeläinten, on lammastuotannossa silti huomattavia ongelmia. Koska niin lampaan lihalle kuin villallekin on olemassa paljon eläinystävällisiä vaihtoehtoja, kannattaa myös lammastuotteet jättää ostamatta.





Lampaiden elinikä

Riippumatta siitä, millaisissa olosuhteissa lammas on elämänsä elänyt, päättyvät sen päivät etuajassa. Lammas voisi elää yli 10-vuotiaaksi, mutta esimerkiksi Suomessa suurin osa lampaista teurastetaan noin puolen vuoden ikäisinä. Lihaa tuottavien lampaiden ikäennuste ei nouse muuallakaan maailmassa juuri tätä korkeammaksi. Myöskään villarotuiset lampaat eivät pääse viettämään eläkepäiviä, vaan ne lähetetään teurastamoon niiden villantuotannon laskiessa. Esimerkiksi Ilossa-Britanniassa näin käy neljävuotiaille lampaille.

Eläinlainsäädännön ongelmia

Laeilla ja asetuksilla määritellään eläintenpidolle vähimmäisvaatimukset, joita eläintiloilla tulee noudattaa. Käytännössä lait eivät kuitenkaan takaa eläinten hyvinvointia, sillä nykyiset säädökset puuttuvat etupäässä rakenteellisiin ominaisuuksiin, kuten tilan tarpeeseen, lämpötiloihin tai ruokinnan järjestämiseen.

Laki ei ohjeista siihen, kuinka varmistetaan eläinyksilön elämän mielekkyys, eikä se ole tae siitä, että eläinyksilöllä on mahdollisuus elää lajityypillistä elämää.

Lakien valvonta ei sekään ole ongelmatonta, koska vain pieni osa tiloista tarkastetaan (esim. vuonna 2010 vain noin 2% lammas- ja vuohitiloista). Lisäksi lain rikkomisesta seuraavat rangaistukset ovat useimmissa tapauksissa lieviä sakkorangaistuksia tai väliaikaisia eläintenpitokieltoja.

Lampaat Suomessa

Suomessa elää yhteensä 120 000 lammasta noin 1 800 lammastilalla. Tiloista 850 toimii ammattimaisesti tai sivutoimisesti, loput tiloista ovat harrastelijatiloja. Ammattimaisilla tiloilla uuhia eli aikuisia naaraslampaita on keskimäärin 60, kun taas harrastelijatiloilla luku on alle kymmenen. Uudet lammasyrittäjät perustavat pääsääntöisesti suuria, yli sadan uuhien tiloja. Suurimmilla tiloilla on jopa 500 uuhta. Koska uuhi poikii kerran vuodessa 1–3 karitsaa (suomenlammas 1–5), voi lammastilalla olla kerrallaan jopa satoja lampaita.

Suomen ilmasto on laiduntavan eläimen kannalta haasteellinen. Lakimme ei edellytä lampaiden päästämistä laitumelle, vaikkakin lampaat yleensä saavat laiduntaa kesäaikana ja monilla tiloilla on tämän lisäksi käytössä pidennetty laidunkausi. Talvisin lampaat voidaan pitää sisätiloissa, jolloin ongelmana on muun muassa lampaiden sorkkien liikakasvu ja siitä aiheutuvat vaivat. Laitumelle saakka lampaat eivät talvisin pääse, mutta useilla tiloilla on Suomen lammasyhdistyksen mukaan mahdollisuus jaloitella ulkotarhassa.

Karitsat, varsinkin pässit, erotetaan emoistaan 2–3 kuukauden iässä. Luonnonoloissa emo vieroittaisi poikasensa nisiltä vasta, kun karitsa on noin neljän ja puolen kuukauden ikäinen.

Lain mukaan lammaskarsinassa tulee olla tilaa yhtä aikuista lammasta kohden 0,8–1,4 neliometriä lampaan koosta ja lampolatyyppistä riippuen. Luomulampaalla tilaa tulee olla 1,5 neliometriä eli ero tavanomaiseen lammastuotantoon ei ole merkittävä. Lammas on sian tavoin tarkka siitä, että sillä on omat paikkansa nukkumiselle, syömiselle ja ulostamiselle. Tämä voi käydä hankalaksi ahtaassa karsinassa.





Kuva: Animalia

Lampaanliha

Lammastilojen päätuote Suomessa on alle yksivuotiaan lampaan eli karitsan liha. Tämä kattaa viidenneksen Suomessa vuosittain kulutetusta noin kolmesta miljoonasta kilosta lampaanlihaa. Koska Suomessa on vain vähän lampaista teurastavia teurastamoita, voi lampaan stressaava matka tilalta teurastamolle kestää useita tunteja.

Neljä viidesosaa Suomessa kulutettavasta lampaanlihasta tuodaan tänne ulkomailta, pääosin Uudesta-Seelannista. Australian ja erityisesti Uuden-Seelannin lampaanlihantuotantoa kritisoidaan muun muassa siksi, että lampaat kuljetetaan ahtaissa laivoissa muihin maihin teurastettaviksi. Nämä matkat voivat kestää viikkoja huonoissa oloissa: jopa kolmasosa lampaista kuolee matkan aikana nälkään, janoon, kuumuuteen, kylmyyteen, sairauksiin tai tukehtumalla. Matkan jälkeen lampaista odottavat Lähi-idän ja Kiinan teurastamot. Muita suuria lampaanlihantuottajamaita ovat Australia, Iran, Iso-Britannia, Turkki, Syyria ja Intia.

Villa

Alkuperäinen lammas kasvatti itselleen kylmiksi vuodenaajoiksi juuri sopivan paksuisen turkin, joka ilmojen lämmitessä harveni itsestään. Nykyiset villantuotantoon keskittyvät lammascarodut on jalostettu tuottamaan mahdollisimman paksu turkki, jotta siitä saataisiin mahdollisimman paljon voittoa.

Paksu villakerros on lampaan kannalta ongelmallinen, sillä kuumalla ilmalla se voi aiheuttaa lampaalle lämpöhalvauksen. Toisaalta maailmassa kuolee vuosittain miljoona lammasta kylmyyden vuoksi, koska kerityt lampaat ovat alttiita kylmyydelle.

Tiesitkö, että elintarvikkeisiin ja vitamiinivalmisteisiin lisätty D-vitamiini on useimmiten peräisin lampaanvillasta? Jos tuoteselosteessa lukee vain D-vitamiini, on kyseessä todennäköisesti eläinperäinen D3-vitamiini. D2-vitamiini sen sijaan on kasvipääinen.

Suomalainen villantuotanto

Vain pieni osa, alle 100 000 kiloa, Suomessa myytävien villatuotteiden villasta on tuotettu Suomessa – esimerkiksi yksistään lankavalmistaja Novita maahantuo vuosittain puoli miljoonaa kiloa villaa. Ylistaron Kehräämön edustajan mukaan suomalaisen villan osuus Suomessa myytävistä villatuotteista on arviolta korkeintaan 15 prosenttia.

Koska villasta maksetaan Suomessa vähän, on lammastilojen päätuote lampaanliha. Ostamalla suomalaista villaa, tukee kuluttaja samalla myös lampaanlihan tuotantoa.

Suomessa lampaat tulee lain mukaan keriä vähintään kerran vuodessa, mutta tavallisesti lampaat keritään kahdesti. Keritseminen on lampaalle stressaava ja pelottava tilanne ja se voi rimpuillaan saada keritsimestä kivuliaita ihovaurioita.

Vaikka villan laatu ei kerrokaan koko totuutta lampaiden kohtelusta, antaa se kuitenkin viitteitä siitä, kuinka hyvin lampaista tiloilla huolehditaan. Haastattelemamme suomalaisesta villasta lankaa tuottavan kehäämön edustaja kertoi, että heille tarjotaan hyvin paljon huonolaatuista ja likaista villaa.



Villantuotanto merten takana

Maailmassa tuotetaan vuosittain 1,2 miljoonaa tonnia villaa, josta 80 prosenttia on peräisin Australiasta. Muita suuria villantuottajia ovat Kiina, Uusi-Seelanti ja entisen Neuvostoliiton maat. Vaikka suurissa tuottajamaissa luonnonolot mahdollistavat laiduntamisen, liittyy lammastuotantoon monia ongelmia.

Koska lammaskatraat ovat todella suuria, useimmiten 2 000–10 000 lampaan muodostamia, on lampaiden yksilöllinen tarkkailu ja hoito mahdotonta. Esimerkiksi Australiassa 40 prosenttia villantuotantolampaista kuolee kahden ensimmäisen elinkuukautensa aikana ja vuodessa jopa 10 miljoonaa karitsaa menehtyy muutaman vuorokauden ikäisenä. Tämä johtuu ylisuurten laumojen ohella eläintenhoitajien huonosta pätevyydestä.

Monien lammastuottajamaiden eläinsuojelulainsäädäntö on erittäin puutteellinen eikä se takaa eläinten hyvinvointia. Yleiset toimenpiteet, kuten karitsojen kastroidi ja häntien typistäminen, eivät lain mukaan vaadi kivunlievitystä. Toimenpiteet voidaan toteuttaa joko leikkauksella tai estämällä verenkierto kumirenkaalla, jolloin eläimen häntä tai kivekset joutuvat kuolioon.

Koska lammastuotanto on kasvava ala, lisää tämä painetta tehostaa tuotantoa entisestään eläinten kannalta huonoon suuntaan. Australiassa ja Isossa-Britanniassa on yhä yleisempää, että tehokkuuden nimissä karitsat vieroitetaan emoistaan varhaisessa vaiheessa, ruokitaan korvikkeella ja kasvatetaan sisätiloissa.



Kivuliaita toimenpiteitä Australiassa

Erityismaininnan epäeettisestä lammastuotannosta ansaitsee australialainen merinovillan tuotanto. Merinolampaan iho on jalostettu erityisen poimukkaaksi, jotta se tuottaisi mahdollisimman paljon villaa. Ihon poimut puolestaan tarjoavat hyvän munimispaikan ähräkkäälle lihakärpäselle.

Loisimista estetään mulesing-menetelmällä, jossa lampaan peräaukon ympäriltä poistetaan iso pala nahkaa ilman puudutusta tai kivunlievitystä. Syntyvä arpikudos ehkäisee kärpäsen munimista lampaan hännän alle. Lammas kärsii haavan aiheuttamasta kivusta viikkojen tai jopa kuukausien ajan. Toimenpiteen yhteydessä lampaalta voidaan myös amputoida häntä, jotta sen turkki ei sotkeentuisi virtsasta tai ulosteista.



Lampaita Uudessa-Seelannissa

Mulesingia puolustellaan sillä, että toukat voivat aiheuttaa lampaalle kivuliaan myiaasi-sairauden. Loisimista ja sairastumista voidaan ehkäistä myös muilla keinoilla, mutta rahassa mitattuna on halvempaa tehdä mulesing-toimenpide kuin kasvattaa lampaita pienemmissä laumoissa, tarkkailla niitä yksilöllisesti ja antaa niille tarvittaessa loishäätö.

Vaikka mulesing-menetelmää on kritisoitu laajasti, ei Australia ole vielä luopunut sen käytöstä. Noin puolet maailman merinovillasta tuotetaan Australiassa, mutta kuluttajalle saakka tieto villan alkuperästä saati sitten tuotanto-olosuhteista ei välity.

Vuodessa yli neljän miljoonan karakul-karitsan kohtaloksi koituu muoti. Alle kolmen päivän ikäiset tai vielä syntymättömät karitsat sekä niiden emot tapetaan, jotta niistä voidaan valmistaa kalliita krumiturkkeja.



Lampaat aatteissa mutta eivät vaatteissa

Jopa Suomen talviolosuhteissa on mahdollista pärjätä ilman villasukkia tai lammasturkkia. Lämpimät talvikengät ja kerrospukeutuminen ovat pakkaskelien ehdoton parivaljakko. Hengittävästä kasvikuiduista, kuten puuvillasta, pellavasta, bambusta, hampusta tai ramista valmistetut vaatteet ja asusteet eivät hiosta, mutta myös keinokuitujen joukosta on löydettävissä toimivia vaihtoehtoja.

Lankakaupoillekin kannattaa lähteä avoimin mielin, sillä markkinoilla on huomattava määrä villattomia lankoja. Perinteisen puuvillan ohella neulepuikoille voi nostaa bambu-, hamppu-, maissi-, pellava-, soija- tai jopa sokeriruokolankaa. Keinokuitulankojakin löytyy monenmoista sorttia. Jopa kierrätyspulloista valmistettua lankaa on kaupan.



Lähteet ja lisätietoa

- Agronet-palvelu: portal.mtt.fi/portal/page/portal/agronet/Muutelaimet/Lammasketju
- Animalian verkkosivut: animalia.fi/animalia-toimii/toimintakohteet/tuotantoelaimet/lampaat
- Eviran verkkosivut: evira.fi/portal/fi/elaimet/elainsuojelu_ja_elainten_pito/elainsuojelun_valvonta/eu-tarkastukset
- Heli Koistisen tekstiilialan päättötöyön pohjalta tehty kooste villan tuotannosta: mielituote.net/Villa.pdf
- Lammaski: lammaski.wikispaces.com
- Lihätiedotuksen verkkosivut: lihatiedotus.fi/www/fi/lihatuotanto/lammas
- Valtioneuvoston asetus lampaiden suojelusta, 587/2010, Finlex-palvelu: www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100587
- Vegaaniliiton verkkosivut: vegaaniliitto.fi/ukk.html
- Lisäksi vastauksia ovat antaneet Ylistaron kehräämön, Novitan ja Suomen lammasyhdistyksen edustajat.

Julkaisutiedot

Vegaaniliitto ry
Hämeentie 48, 00500 Helsinki
050 344 9524
info@vegaaniliitto.fi
vegaaniliitto.fi
facebook.com/vegaaniliitto

Oikeutta Eläimille -yhdistys
PL 362, 00131 Helsinki
041 - 7488 520
info@oikeuttaelaimille.net
oikeuttaelaimille.net
facebook.com/oikeuttaelaimille

Julkaisijat: Vegaaniliitto ry ja
Oikeutta Eläimille -yhdistys,
Teksti: Satu Saunio,
Taitto: Arto Säynäjäkangas
1. painos, maaliskuu 2012,
Sälekarin kirjapaino.